

kino
KINOTEKA

CRNI TALAS
U JUGOSLAVENSKOM FILMU

LISTOPAD – PROSINAC 2024.

PRAKTIČNE INFORMACIJE

Kino Kinoteka

Kordunska 1, 10 000 Zagreb

Ulaznice je moguće kupiti online na www.ulaznice.hr ili svakodnevno u radno vrijeme blagajne kina. Na blagajni kina ulaznice je moguće platiti gotovinom i kreditnim karticama (Maestro, Mastercard, Mastercard Electronic, Visa, Visa Electron, Vpay), uz opciju beskontaktnog plaćanja. Cijena ulaznice za projekcije u sklopu tematskih ciklusa je 3.32 €

Blagajna se otvara sat vremena prije svake projekcije. Rezervacije ulaznica nisu moguće.

Broj telefona blagajne: +385 (0)1 5619 189

Mail: kinoteka@centarcesarec.hr

Zadržavamo pravo izmjene programa i pravila o ulaznicama.

Više informacija o kinu Kinoteka i terminima prikazivanja filmova potražite na

www.kinokinoteka.hr

Program kina Kinoteka održava se uz potporu Gradskog ureda za kulturu, međugradsku i međunarodnu suradnju i civilno društvo te Hrvatskog audiovizualnog centra

kino
KINOTEKA

SVE NIJANSE MRKE BOJE

Crni talas u jugoslavenskom filmu

MARIO KOZINA

Rani radovi (1969)

Ciklus posvećen najkreativnijem razdoblju regionalnog filma, koje je jugoslavensku kinematografiju smjestilo u središte svjetskih filmskih zbivanja.

Crni talas pojam je koji označava dio jugoslavenske filmske produkcije šezdesetih, čiji su autori formalno inovativno i sadržajno provokativno dovodili u pitanje mitove iz temelja jugoslavenskog nacionalnog identiteta. Svojim revizionističkim pričama o naslijeđu Drugog svjetskog rata i kritičkim odnosom prema suvremenim društvenim promjenama nudili su kompleksnu sliku stvarnosti, koja je svojim pesimističkim pogledom na svijet odudarala od proskribiranog optimizma službene ideologije. To ih je dovodilo u neprilike i sukobe s različitim društvenim skupinama, zbog čega su pojedini filmovi bili praćeni užarenim javnim raspravama, a u ekstremnijim slučajevima povučeni iz distribucije i time neformalno zabranjeni.

Sam naziv u početku je imao negativno značenje, a njegovo autorstvo pripisuje se Vladimiru Jovičiću, srpskom književniku koji ga je spomenuo u osvrtu na Pulske filmski festival u kolovozu 1969. godine, objavljenom u političkom listu *Borba*. Jovičić primjećuje da je dobar dio recentnih domaćih filmova „zaognut u gotovo neprozirnu crninu“, s fokusom na socijalnu bijedu, apokaliptične vizije i perverzije karaktera te ideološki defetizam i pesimizam. „Od sive do zagazite, sve nijanse mrke boje ovde su sakupljene, i sve, u tom spektru, isključive...“

ESTETIKE TALASANJA

Među preteče crnog talasa ubrajaju se filmovi autora poput Radivoja Lole Đukića (*Jezero*, 1950), Branka Marjanovića (*Ciguli Miguli*, 1952), Vojislava Nanovića (*Tri koraka u prazno*, 1958), Branka Bauera (*Tri Ane*, 1959) i Veljka Bulajića (*Uzavreli grad*, 1961), koji su izborom likova i tema testirali granice tolerancije tada još uvijek mlade socijalističke kinematografije. Važan utjecaj imali su i kinoklubska scena filmskih amatera, kao i dokumentarni filmovi Želimira Žilnika i Krste Papića, koji su tada revolucionarne metode filma istine primijenili na socijalističku stvarnost i tako prekinuli s tradicijom dokumentarnog filma kao ideološkog glasila.

Veliki utjecaj na crni talas imala je i pojava modernističke estetike u radovima autora kao što su Michelangelo Antonioni, Alain Resnais i Jean-Luc Godard, koju su u jugoslavensku kinematografiju uveli autori poput Aleksandra Petrovića (*Dvoje*, 1961, *Dani*, 1963), Boštjana Hladnika (*Ples na kiši*, 1961) i Vatroslava Mimice (*Prometej s otoka Viševice*, 1964, *Ponedjeljak ili utorak*, 1966).

Važno je naglasiti da crni talas nije bio ni stilski ni tematski jedinstven, nego je označavao djela raznorodnih autorskih poetika, koje je često teško svesti na zajednički nazivnik. Iako je uglavnom riječ o djelima modernističke, formalno inovativne strukture koja nisu bila usmjerena na klasični zaplet, crni talas uključuje i tradicionalnije fabulirane filmove, koji drugačije tretiraju likove i elemente zapleta. Primjerice, *Čovek iz hrastove šume* (1964) i *Mali vojnici* (1967)

Tri (1965)

Mlad i zdrav kao ruža (1971)

dogadaje prikazuju iz perspektive kolaboracionista (tj. dežurnih negativaca umjesto očekivanih partizana), dok *Uzrok smrti ne pominjati* (1968) početak okupacije prihvaća kroz defetizam umjesto kroz priču o organiziranom otporu, što odudara od konvencija onodobnih ratnih filmova.

Čak ni modernisti ne dijele isti tip izraza. Aleksandar Petrović poznat je po lirskom, simbolima bogatom izrazu i egzistencijalističkoj tematici. Živojin Pavlović poznat je po naturalističkom stilu obilježenim elaboriranim vožnjama i kadar-sekvencama, smještenima u nimalo laskave predjele periferije gradova i provincije. Želimir Žilnik primijenio je tada revolucionarne metode filma istine (*cinéma vérité*) na igrani film, odlučan u namjeri da svoje filmove riješi estetizacije i iluzionizma, dok je Dušan Makavejev bio majstor dijalektičke montaže i kolažne dramaturgije.

S druge strane, Jovan Jovanović, autor anarhističkog klasika *Mlad i zdrav kao ruža* (1971), od crnog se talasa javno ograđivao. Bio je uvjeren da je disidentski status ranije spomenutih autora puka tlapnja, jer svi su oni unatoč političkim negodovanjima redovito radili i osvajali nagrade na nacionalnim i svjetskim festivalima.

Zgodno je primijetiti da je crni talas također uglavnom vezan uz srpsku kinematografiju, iako su važan doprinos dali i autori iz ostalih republika. Među njima se ističu Bahrudin Bato Čengić (*Mali vojnici*, *Uloga moje porodice u svetskoj revoluciji*, 1971, *Slike iz života uđarnika*, 1972) i Boro Drašković (*Horoskop*) iz Bosne i Hercegovine, Karpo Acimović *Godina* iz Slovenije (kratkometražni *Zdravi ljudi za razonodu*, 1970, *O ljubavnim vještinama ili film sa 14441 kvadratom*, 1972) te Krsto Papić iz Hrvatske (*Lisice*, 1969, *Predstava Hamleta u Mrduši Donjoj*, 1973, te niz kratkometražnih dokumentaraca).

MEĐUNARODNI USPJESI

Na formiranje i recepciju filmova koje danas nazivamo crnim talasom utjecalo je i stanje na lokalnoj i svjetskoj političkoj sceni. To su primjerice Titov govor protiv „modernističkog izživljavanja“ u umjetnosti iz 1963., studentski prosvjedi iz 1968. te poprilično kompleksan geopolitički odnos sa zemljama s obje strane željezne zavjese: od rezolucije Informbiroa 1948. godine i udaljavanja od Sovjetskog saveza, preko invazije zemalja Varšavskog pakta na Čehoslovačku 1968. godine, sve do ostalih zbivanja koja su obilježila Hladni rat u Europi i svijetu.

Jedno vrijeme filmovi crnog talasa funkcionirali su kao dokaz liberalne atmosfere u jugoslavenskoj kulturi, koji se nije ustručavao od kritika na vlastiti račun. No sa zaoštavanjem društvene klime sve su češće bile optužbe na račun podilaženju ukusa stranih selektora i festivalskih žirija. Za to su imali i povoda, jer jugoslavenska kinematografija toga vremena uistinu jest bila neizostavan gost najvećih svjetskih festivala, a autori se s njih često nisu vraćali praznih ruku. *Skupljači perja* osvojili su Nagradu žirija (drugu po vrijednosti) na Filmskom festivalu u Cannesu, Živojin Pavlović osvojio je nagradu za režiju *Budenja pacova* u Berlinu, Ljubiša Samardžić u Veneciji je osvojio nagradu za najboljeg glumca u *Jutru* (1967) Puriše Đorđevića, a *Rani radovi* osvojili su i Zlatnog medvjeda na Berlinaleu. Kratkometražni dokumentarci osvajali su nagrade u Oberhausenu (npr. Žilnikovi *Nezaposleni ljudi*), a Petrovićevi filmovi *Tri* i *Skupljači perja* bili su nominirani za Oscara u kategoriji najboljeg stranog filma.

Zaoštavanjem političke klime, radikalnijim naslovima uskraćivana je redovna distribucija u kinima, zbog čega su – riječima Bogdana Tiernića – izgubili svoje vrijeme i svoj povijesni prostor, tj. mogućnost da uistinu utječu na način na koji gledamo i razumijemo svijet i stvaramo filmove.

Sudski progon diplomskog filma *Plastični Isus* (1971) i njegova autora Lazara Stojnovića, osuđenog na višegodišnju robiju, otkaz njegovu mentoru Aleksan-

dru Petroviću s beogradske Akademije za film, pozorište, radio i televiziju te neformalna zabrana W. R. *Misterija organizma* (1971) i njegovo naglo povlačenje iz programa Pulskog filmskog festivala označili su kraj crnog talasa, iako je njegov duh znao uzburkati kinematografiju u godinama i desetljećima koji su uslijedili.

NASLJEDE

Ciklus CRNI TALAS postavljen je tako da ponudi uvid u postepeno ključanje ove struje, od njezinih početaka u modernističkoj estetici novog filma pa do vrhunca u eksplozivnim političkim satirama ranih sedamdesetih, od kojih su mnoge bile cenzurirane ili na različite načine zabranjene. Pojedine filmove prikazat ćemo u kombinaciji s kratkometražnim dokumentarcima, koji pokazuju da je stvarnost u nekim slučajevima bila znatno više uznemirujuća od onoga što se moglo vidjeti na velikom platnu. Posljednja cjelina ciklusa posvećena je djelima u kojima se i dalje osjeća kritički duh ovog pokreta.

Opisivanjem filmova crnog talasa kao antijugoslavenskih ili antikomunističkih palo bi se u zamku onih koji su svojevremeno na njihove autore vršili političke pritiske i progone. Njihov pogled kroz crne naočale bio je način suprotstavljanja isključivosti službenog diskursa, jednostranog pamćenja povijesti ili govora o sadašnjosti. Suočavanje s potisnutim i zanemarenim temama trebalo je otvoriti vrata boljoj budućnosti.

U tom smislu, njihovi duhovni nasljednici u suvremenom regionalnom filmu bili bi radovi autora kao što su Vladimir Perišić (*Ordinary People* 2009, *Lost Country*, 2023), Nikola Ležaić (*Tilva Roš*, 2010), Maja Miloš (*Klip*, 2012) ili Mladen Đorđević, čiji *Život i smrt porno bande* (2009) prikazujemo u ciklusu. S hrvatske strane to bi bili *Crnci* (2009) Gorana Devića i Zvonimira Jurića, *Srbenka* (2018) Nebojše Slijepčevića i *Chris the Swiss* (2018) Anje Kofmel: filmovi čiji su se autori također hrabro suočili sa sramnim epizodama nacionalne povijesti i zbog toga se našli na udaru političkih kritika, koje se u svojoj argumentaciji nisu razlikovale od onih upućenih autorima crnog talasa.

Tijekom posljednjih nekoliko godina velik broj klasika crnog talasa restauriran je zahvaljujući trudu regionalnih filmskih centara. Nadamo se da će ih ovaj ciklus omogućiti da lakše dođu do nove generacije gledatelja, a i da se onima koji su s njima upoznati predstave u novome svjetlu. Jer unatoč tome što ih većina već ulazi u svoje šesto ili peto desetljeće, i dalje ih krasi vitalnost i hrabrost od koje možemo (i trebamo) mnogo naučiti.

SVE NIJANSE MRKE BOJE

BIĆE SKORO PROPAST SVETA (1969), I. ALEKSANDAR PETROVIĆ
 DELIJE (1968), I. MIODRAG MIĆA POPOVIĆ
 UZROK SMRTI NE POMINJATI (1968), I. JOVAN ŽIVANOVIĆ
 ZASEDA (1969), I. ŽIVOJIN PAVLOVIĆ

NOVI FILM

PLES NA KIŠI (PLES V DEŽJU, 1961), I. BOŠTJAN HLADNIK
 GRAD (1963), I. MARKO BABAC, VOJISLAV KOKAN RAKONJAC,
 ŽIVOJIN PAVLOVIĆ
 DVOJE (1961), I. ALEKSANDAR PETROVIĆ
 UZAVRELI GRAD (1961), I. VELJKO BULAJIĆ

NEPRIJATELJI IZ SJENE

ČOVEK IZ HRASTOVE ŠUME (1964), I. MIODRAG MIĆA POPOVIĆ
 NEPRIJATELJ (SOVRAŽNIK, 1965), I. ŽIVOJIN PAVLOVIĆ
 ČOVEK NIJE TICA (1965), I. DUŠAN MAKAVEJEV
 TRI (1965), I. ALEKSANDAR PETROVIĆ

BIJU I PESNICI

BUĐENJE PACOVA (1967), I. ŽIVOJIN PAVLOVIĆ
 JUTRO (1967), I. PURIŠA ĐORĐEVIĆ
 MALI VOJNICI (1967), I. BAHRUDIN BATO ČENGIC
 SKUPLJAČI PERJA (1967), I. ALEKSANDAR PETROVIĆ

NOVI ČOVJEK, NOVI ORGANI

LJUBAVNI SLUČAJ ILI TRAGEDIJA SLUŽBENICE PTT (1967), I. DUŠAN MAKAVEJEV
 HOROSKOP (1969), I. BORO DRAŠKOVIĆ
 KAD BUDEM MRTAV I BEO (1968), I. ŽIVOJIN PAVLOVIĆ
 VRANE (1969), I. LJUBIŠA KOZOMARA, GORDAN MIHIĆ

OMLADINA U REVOLTU

RANI RADOVI (1969), I. ŽELIMIR ŽILNIK
 MLAD I ZDRAV KAO RUŽA (1971) I. JOVAN JOVANOVIĆ
 SLIKE IZ ŽIVOTA UDARNIKA (1972) I. BAHRUDIN BATO ČENGIC
 W. R. MISTERIJE ORGANIZMA (1971) I. DUŠAN MAKAVEJEV

PODRHTAVANJA

DOVIĐENJA U SLJEDEĆEM RATU (NASVIDENJE V NASLEDNJI VOJNI, 1980),
 I. ŽIVOJIN PAVLOVIĆ
 CRVENI BOOGIE ILI ŠTO TI JE, DJEVOJKO? (RDEČI BOOGIE ALI KAJ TI JE
 DEKLICA) I. KARPO AČIMOVIĆ GODINA
 MARBLE ASS (1972) I. ŽELIMIR ŽILNIK
 ŽIVOT I SMRT PORNO BANDE (2009) I. MLADEN ĐORĐEVIĆ

KRATKOMETRAŽNI

PIONIRI MALENI MI SMO VOJSKA PRAVA, SVAKOG DANA NIČEMO KO ZELENA
 TRAVA (1968), I. ŽELIMIR ŽILNIK
 ZDRAVI LJUDI ZA RAZONODU (1971) I. KARPO AČIMOVIĆ GODINA
 ŽURNAL O OMLADINI NA SELU, ZIMI (1968) I. ŽELIMIR ŽILNIK
 NEZAPOSLENI LJUDI (1967) I. ŽELIMIR ŽILNIK
 LIPANJSKA GIBANJA (1969) I. ŽELIMIR ŽILNIK
 GRATINIRANI MOZAK PUPILJE FERKEVERK (1970) I. KARPO AČIMOVIĆ GODINA
 CRNI FILM (1971) I. ŽELIMIR ŽILNIK
 O LJUBAVNIM VEŠTINAMA ILI FILM SA 14441 KVADRATOM (1972)
 I. KARPO AČIMOVIĆ GODINA

SVE NIJANSE MRKE BOJE

*Crni talas u
jugoslavenskom
filmu*

SRIJEDA | 2. 10.

BIĆE SKORO PROPAST SVETA

U jednom selu u Vojvodini svinjar Triša u svadi je s Joškom, vlasnikom lokalne kafane. No Triša ima problema s alkoholom, zbog čega ga se lako može nagovoriti na štošta, pa tako i da oženi ludu Gocu, lokalnu djevojku s poteškoćama u razvoju. U selo potom dolazi učiteljica Reza – partijska aktivistica i amaterska slikarica, u koju se Triša zaljubljuje.

Premijera filma *Biće skoro propast sveta* održana je u ožujku 1969. u Beogradu, u isto vrijeme dok se gotovo iza ugla odvijao Deveti kongres Saveza komunista Jugoslavije. U već uzavreloj atmosferi oko negativnih tendencija u kinematografiji ova je podudarnost od dijela medija shvaćena kao namjerna provokacija.

Koristeći bečarac kao glazbeni komentar događaja, *Biće skoro propast sveta* funkcioniše kao zločesti rođak Golikova *Tko pjeva zlo ne misli*. Njegovi protagonisti vođeni su nagonima za nadmetanje, nasilje i užitak, pri čemu i stupovi društva svoje pozicije koriste kao paravan za niske strasti.

CRNA KOMEDIJA, SATIRA
YU, FR | 1969 | 76 min
REŽIJA: Aleksandar Petrović
IGRAJU: Ivan Palúch, Mija Aleksić,
Annie Girardot, Eva Ras
MUZIČKI KOMENTAR: Toša Jovanović,
Djordje Vladislavljević
DISTRIBUCIJA: Delta video

Petrović je inspiraciju za priču pronašao u istinitom slučaju linča u jednom metohijskom mjestu, proizašlom iz okrutne šale koja se otela kontroli, što je spojio s elementima Dostojevskijevih *Bjesova*. U osmišljavaju radnje posegnuo je i za aktualnim zbivanjima na svjetskoj sceni (npr. sovjetska intervencija u Čehoslovačku godinu dana ranije), ne s ciljem da se politički razračunava, nego da istražiti nesnalaženje običnog čovjeka u svijetu koji se istovremeno uništava i gradi. „Razrušili smo konvencionalni moral, ali nismo stvorili nov“, komentirao je Petrović

Biće skoro propast sveta podijelio je kritičare, a mnogi su zlrado dočekali vijest da nije odbačen da se natječe u Cannesu. Film je naposljetku ipak prikazan u službenoj konkurenciji festivala, a imao je i uspješnu distribuciju: samo u beogradskim kinima vidjelo ga je više od 100.000 ljudi. Aleksandar Petrović ga je uz *Skupljače perja* držao za svoj najbolji film.

ČETVRTAK | 3. 10.

DELIJE

PSIHOLOŠKA DRAMA, CRNA KOMEDIJA
YU | 1968 | 76 min
REŽIJA: Miodrag Mića Popović
IGRAJU: Jovan Janičijević Burduš, Danilo Bata Stojković, Mira Stupica, Mihailo Ilić, Ljerkica Draženović
DISTRIBUCIJA: Delta video

Po završetku Drugog svjetskog rata braća Gvozden i Isidor spremaju se za demobilizaciju. No premda su iz rata izašli kao junaci, u svijetu u kojem oružane sukobe naglo mijenja ideološka borba za umove i nove odnose među ljudima za njih kao da nema mjesta. P(r)ogonjeni još uvijek svježim sjećanjima na rat, Gvozden i Izidor na put u svoje rodno selo ponijet će kovčege pune oružja, jer stare navike ne umiru lako.

Delije se bave psihološkim posljedicama koje rat ostavlja čak i na onima koji su iz njega izašli kao pobjednici. Redatelj Mića Popović izokreće herojski status svojih protagonista time što ih već za vrijeme najavne špice prikazuje u nizu *mug shotova*, tj. krupnih kadrova iz policijske kartoteke koje prati zvuk tipkanja spisa u off-u.

Rešetkaste rolete koje se s treskom spuštaju preko kadra tijekom filma samo naglašavaju njihov status „osudenika“, dok kombinacija neobično iščašenih kompozicija i krupnih planova vizualnim jezikom dočarava njihovu

izmještenost iz središta svijeta za koji su se borili. Popović je pritom jedan od rijetkih filmaša koji istražuje PTSP i među borkinjama, tj. partizankama koje su sudjelovale u ratnim zbivanjima, bez da ih se prikazuje kroz stereotipnu prizmu romantičnog interesa muških junaka.

Delije spadaju među formalno najrazigranije filmove zrele faze crnog talasa: Popović kombinira crno-bijelu fotografiju i onu u boji, igrane prizore s dječjim crtežima, a sadašnjost s *flashbackovima* nedavne prošlosti. Rezultat je upečatljiv spoj crne komedije i psihološke drame, groteske i naturalizma, čime se efektno oslikava stanje svijeta koji nakon ratnih razaranja još nije uspostavio čvrste osnove.

Popovićev film nije nikad javno prikazan ni na Pulskom festivalu niti u distribuciji, unatoč tome što mu dozvoljava prikazivanje nije bila uskraćena.

PETAK | 4. 10.

UZROK SMRTI NE POMINJATI

RATNA DRAMA
YU | 1968 | 82 min
REŽIJA: Jovan Živanović
IGRAJU: Bekim Fehmiu, Olivera Katarina,
Velimir Bata Živojinović, Pavle Vuisić
DISTRIBUCIJA: Delta video

U proljeće 1941. godine njemačka vojska okupirala je Srbiju i po njezinim gradovima provodi masovna strijeljanja, hapšenja i zlostavljanja. Suočen s ratnim strahotama Bojadisar Mihajlo odluči poklanjati crninu sumještanima kako bi oplakali svoje mrtve. No Mihajlov kum Mitar, švercer i kolaboracionist, iza njegovih leđa krene naplaćivati obojano platno, zbog čega se čitavo selo okreće protiv Mihajla.

Uzrok smrti ne pominjati jedan je od filmova analiziranih u članku „Crni talas u našem filmu“ Vladimira Jovičića kao osvrt na filmove s Pulskog festivala u političkom listu Borba. Jovičić je filmu Jovana Živanovića zamjerio defetizam kojim njegovi likovi prihvaćaju svoje sudbine, bježeći u pravoslavni mističizam umjesto da se makar i gestom suprotstave okupatoru. „Toliko je taj srpski svet ovde veronaučan i pobožan da su mu crnina i vosak jedina časna uteha za izgubljene živote.“ Od šuma zadušnih svijeta, piše Jovičić, autori filma nisu mogli ili htjeli vidjeti ono što se događalo „u drugim, pravim šumama“.

Negativan ton teksta upućuje na to do koje se mjere Živanovićev film razlikovao od službenih ratnih narativa toga vremena. Umjesto da snimi još jednu pirotehnikom osvijetljenu priču o organiziranom otporu pred njemačkim protivnikom, Živanović prikazuje okupaciju kao biblijsku apokalipsu, pošast koja uništava pojedinca, zajednicu i čitavu civilizaciju. U Živanovićevu svijetu nema mjesta za junake: svaki pokušaj otpora ili profiterstva pokaže se tragičnim, a dobre namjere se bez iznimke kažnjavaju.

Uzrok smrti ne pominjati impresivan je anti-ratni film, apokaliptična elegija zastrašujuće atmosfere neizbježne propasti, koja općinjava rafiniranom režijom i izrazito vještim korištenjem boje koja okupirani svijet doslovno i metaforički zaogrće u crninu.

SUBOTA | 5. 10.

ZASEDA

RATNA DRAMA
YU | 1969 | 74 min
REŽIJA: Živojin Pavlović
IGRAJU: Ivica Vidović, Milena Dravić,
Severin Bijelić, Slobodan Aligrudić,
Pavle Vuisić, Dragomir Felba, Marija
Milutinović, Mirjana Blašković
DISTRIBUCIJA: Centar film

Oslobođenje. Ljudi, izašli iz rata, bore se za obnovu zemlje. Mladi Ivan Medanić Vrana, Dalmatinac kojem su talijanski okupatori ubili oca, školuje se kod rođaka u Istočnoj Srbiji. Ivan je ponesen poslijeratnom euforijom i angažiran u aktivnostima partije, uvjeren da doprinosi višim ciljevima. No kada vidi da partijski vrh poseže za montiranim političkim procesima i likvidacijama kako bi osigurao privilegije u novoj konstelaciji odnosa, njegovi će ideali biti dovedeni u pitanje.

Zaseda Živojina Pavlovića jedan je od najkontroverznijih – i najboljih – ostvarenja crnog talasa i jugoslavenskog filma uopće. Legenda kaže da je nakon zatvorene projekcije antologijski završetak do te mjere „zakucio u sjedala“ članove tužiteljstva i političare da su nakon desetak minuta šutnje komentirali: „Ovo je savršeno delo, mi nećemo intervenisati, ali ga nemojte ni prikazivati!“. Tako se i zbilo: nakon Pulskog festivala i FEST-a, gdje je projekcija izazvala toliki interes da je publika razbila stakla u izlozima, nikada nije pušten u distribuciju.

Inspirirana Pavlovićevim osobnim iskustvima, vlastitom pripovijetkom *Legenda* i pripovijetkom *Po treći put* Antonija Isakovića, *Zaseda* je i danas značajna zbog beskompromisnog i radikalnog propitivanja revolucionarne etike, posebice u prvim danima stvaranja nove države. Pavlović vješto koristi kadar-sekvence, dubinsku mizanscenu i elaborirane vožnje kamerom u masovnim scenama kako bi dočarao lakoću kojom euforija pobjede može prijeći u zlouporabu moći, a potom i u zločin. Pritom vješto koristi podzaplete zabranjene ljubavi između Ivana i Milice, kćerke uglednog odvjetnika, te iznenađenih diverzija preostalih četničkih simpatizera, kako bi pojačao tenzije unutar priče.

Pavlović je *Zasedu* opisivao kao svoj najdraži, najbolji i duboko osoban film, a njegovo inzistiranje da je važnije suočiti se s mračnom stranom vlastite ratne prošlosti nego se slijepo držati nacionalnih mitova i dalje je dojmljivo i inspirativno.

NOVI FILM

Crni talas u
jugoslavenskom
filmu

SRIJEDA | 9. 10.

PLES NA KIŠI

Ples v dežju

PSIHOLOŠKA DRAMA

YU | 1961 | 98 min

REŽIJA: Boštjan Hladnik

IGRAJU: Miha Baloh, Duša Počkaj, Rado
Nakrst, Ali Raner

DISTRIBUCIJA: Slovenski filmski centar,
Slovenska kinoteka

Peter i Maruša ljubavni su par, no nakon sedam godina veza im ulazi u krizu. On je nerealizirani slikar, a ona je glumica koja još uvijek čeka svoju veliku priliku na kazališnim daskama. I od vlastitog odnosa imaju drugačija očekivanja: Maruša se želi skrasiti, dok se Peter i dalje upušta u avanture sa slučajnim djevojkama. Jednoga dana sve ono što su potiskivali ili nisu mogli izgovoriti nadviće se nad njih poput tamnih oblaka.

Ples na kiši Boštjana Hladnika spada među prekretnička ostvarenja jugoslavenske kinematografije. Riječ je o jednom od prvih filmova koji svakodnevicu mladih nije prikazao iz perspektive doprinosa izgradnji socijalizma, nego je istražio nemogućnost komunikacije i urbanog otuđenja, koje su kao filmsku temu svega godinu dana ranije legitimirali redatelji poput Michelangela Antonionija (*Avantura*) i Alaina Resnaisa (*Hirošima, ljubavi moja*).

Priču o zahlađenju jednog odnosa Hladnik koristi kao odskočnu dasku za uranjanje u psihi likova, istražujući traume i događaje iz djetinjstva i odrastanja koje su oblikovale njihova očekivanja od ljubavi, intime i vlastitih života. Pritom majstorski klizi iz svakodnevice protagonista u njihove fantazije, snove i umišljaje, pri čemu je povremeno teško (a zapravo i nepotrebno) povući granicu između različitih razina stvarnosti.

Ples na kiši jedan je od prvih modernističkih filmova jugoslavenske kinematografije, a Duša Počkaj za svoj dojmljiv nastup Maruše osvojila je Zlatnu arenu za najbolju glumicu.

Projekcija restaurirane verzije filma organizirana je u partnerstvu sa Slovenskom kinotekom.

ČETVRTAK | 10. 10.

GRAD

PSIHOLOŠKA DRAMA, OMNIBUS

YU | 1963 | 72 min

REŽIJA: Marko Babac, Vojislav Kokan

Rakonjac, Živojin Pavlović

IGRAJU: Stole Arandelović, Dušan

Janićević, Mihajlo Kostić Pljaka, Predrag

Milinković, Velimir Bata Živojinović

DISTRIBUCIJA: Filmski centar Sarajevo

Tri priče o urbanom i emocionalnom otuđenju. U *Vezi* Kokana Rakonjca muškarac i žena fizičkom bliskošću nastoje kompenzirati nedostatak intime. U *Srcu* Marka Babca tri se muškarca s različitim emocionalnim problemima slučajno susreću u stanu jednog liječnika. *Obruč* Živojina Pavlovića prati muškarca s invaliditetom koji noću obilazi sumnjiva mjesta gradske periferije, svjedočeci alkoholizmu, nasilju i nedostatku smisla.

Grad je prvi sudski zabranjeni jugoslavenski film. Nastao je u godini Titova govora na VII. Kongresu Saveza omladine Jugoslavije, u kojem se negativno osvrnuo na „modernistička izživljavanja“ u umjetnosti, pa tako i na filmu, gdje se kroz likove dešperatnih, besperspektivnih likova iskrivljuje socijalistička stvarnost. Održan u siječnju, Titov govor obilježio je kulturnu klimu godine, a u slučaju *Grada* poslužio je i kao paravan za obračune unutar vlastitog poduzeća.

Grad je državnom tužiteljstvu prijavio novi direktor Sutjeska filma, tj. produkcijske kuće koja je film i napravlila, pod neutemeljenom optužbom da se komercijalno prikazuje bez dobivenog cenzorskog kartona. Sudeње koje je slijedilo bilo je školski primjer farse pozitivističkog tumačenja umjetnosti, sa zaključkom da *Grad* nudi izvratni prikaz društvene stvarnosti i može štetno djelovati na mlade, zbog čega je sve do 1990. bio zabranjen za prikazivanje.

Zbog ideoloških kritika na račun karakterizacije likova i prikaza svijeta lišenog smisla, kao i sudske zabrane koja je iz toga proizašla, *Grad* se drži za možda i prvi film crnog talasa, iako je svojom temom urbanog otuđenja te formalnim rješenjima kojima ističe psihološka stanja nauštrb izgradnje zapleta znatno bliži modernističkoj struji novog filma, kakav su dvije godine ranije u jugoslavensku kinematografiju uveli Boštjan Hladnik (*Ples na kiši*) i Aleksandar Petrović (*Dvoje*).

PETAK | 11. 10.

DVOJE

Jedne večeri arhitekt Mirko ispred kina susreće studenticu Jovanu: projekcija je rasprodana, ona je ostala bez karte, a on ima jednu viška. Iako su uživali u druženju ne izmjenjuju brojeve telefona, prepustajući slučaju da ih ponovno spoji, što će se uskoro i dogoditi. No je li slučajnost koja ih vodi znak sreće ili neizbježne propasti?

Dvoje je debitantski film Aleksandra Petrovića, koji se uz Hladnikov *Ples na kiši* drži za jedan od filmova koji su uveli modernizam u jugoslavensku kinematografiju. Riječ je o ljubavnom filmu uronjenom u beogradske vedute, posebice mjesta na kojima se mladi okupljaju, zabavljaju i ljubuju, u potpunosti lišen socijalističkih obilježja.

Karakterizacija likova također je odgovarala modernističkom senzibilitetu vremena, pa tako ostvarenje veze Mirka i Jovane ne priječi neki konkretan unutarnji i vanjski razlog (npr. nepremostive društvene razlike, bolest, rat), kao što bi to bio slučaj u klasičnoj

ROMANSA

YU | 1961 | 76 min

REŽIJA: Aleksandar Petrović

IGRAJU: Beba Lončar, Miha Baloh, Miloš

Žutić, Borislav Radović, Nada Kasapić

DISTRIBUCIJA: Delta video

melodrami, nego strah od toga da će njihova ljubav u jednom trenutku nestati. U tom smislu Mirko i Jovana sasvim bi se dobro razumjeli s likovima iz opusa Wonga Kar-waija, koji će radije melankolično sanjariti, nego se upustiti u vezu s rokom trajanja.

Premijera Petrovićeva filma na festivalu u Puli navodno je bila praćena zvižducima i izlascima iz Arene. Kritika je bila podijeljena, česte su bile i optužbe za oponašanje stranih uzora, iako Petrović tvrdi da je prije završetka scenarija 1959. godine pogledao samo 400 *udaraca* i *Hirošima, ljubavi moja*.

Iz današnje perspektive, riječ je o efektnoj meditaciji o prolaznosti zaogrnutoj u ruho romanse, koja osvaja i Petrovićevim osjećajem za ritam grada – njegovu vrevu, glazbu i svjetla, što u pojedinim sekvencama prerasta u apstraktne vizualne poeme.

SUBOTA | 12. 10.

UZAVRELI GRAD

DRAMA

YU | 1961 | 116 min

REŽIJA: Veljko Bulajić

IGRAJU: Dragomir Felba, Ilija

Džuvalekovsk, Janez Vrhovec, Lela

Šimecki, Milena Dravić, Olivera Marković,

Velimir Bata Živojinović

DISTRIBUCIJA: Delta video

Pedesete godine prošloga stoljeća u Zenici se dižu čeličane, koje će ovaj provincijski bosanskohercegovački gradić transformirati u moderan industrijski grad. Iz svih dijelova zemlje vlakovima stižu radnici koji će sudjelovati u izgradnji visoke peći. Među njima su tehničari i inženjeri, seljaci i njihove obitelji, ali i seksualne radnice i kriminalci. Svima njima rukovodit Šiba, idealistični upravitelj predan svome poslu.

U *Uzavreloom gradu* Bulajić vješto koristi podzaplete kako bi skrenuo pozornost na niz društvenih promjena do kojih je dovela intenzivna industrijalizacija zemlje. Opisivanje i obrazovanje neukih radnika, odnos između sela i grada, transformacija tradicionalnih obiteljskih i rodničkih odnosa, emancipacija žena kroz uključivanje u radne procese – to su samo neki motivi koji naglašavaju ljudska lica u radničkim masama Bulajićevih *cinemascopea*, što filmu daje uistinu epski karakter freske društva u mijeni.

Paradoksalno, upravo je ljudskost likova i priče zasmetala dijelu partijskih dušebrižnika. Unatoč tome što je scenarij inspiriran iskustvima stvarnih ljudi, dio kritičara nije bio zadovoljan činjenicom da Bulajić među likovima ima i seksualne radnice, sitne kriminalce, ali i pojedince kojima je više stalo do vlastitog komfora nego do izgradnje visoke peći. U novinama se povela i polemika oko opravdanosti korištenja estetike neorealizma, koju vezujemo uz oslikavanje talijanske poslijeratne bijede i ljudi s društvene margine, kada u Jugoslaviji – razumije se – toga nije bilo.

Uzavreli grad se zbog naglaska koji je stavio na ljudski danak plaćen za modernizaciju zemlje umjesto na jednolično slavljenje državnih projekata danas drži za preteču crnog talasa – struje koju je u vrijeme najvećih polemika Bulajić i sam javno kritizirao.

NEPRIJATELJI IZ SJENE

Crni talas u
jugoslavenskom
filmu

SRIJEDA | 16. 10.

ČOVEK IZ HRASTOVE ŠUME

TRILER

YU | 1964 | 87 min

REŽIJA: Miodrag Mića Popović

IGRAJU: Mija Aleksić, Dimitrije Bugarčić,
Predrag Čeramilac, Ksenija Conić, Nikola
Gašić, Zoran Jerković, Tamara Miletić

DISTRIBUCIJA: Delta video

Početak Drugog svjetskog rata na istoku Srbije. Maksim je pripadnik četničkog pokreta koji ratne okolnosti koristi kako bi hvatao putnike zalutale u hrastovu šumu, a zatim ih progonio i ubio. Jednoga dana za oko mu zapne djevojka koja se bavi švercom, ne znajući da joj krijumčarenje predstavlja paravan za organizaciju partizanskog otpora.

Čovek iz hrastove šume jedinstveno je djelo u domaćoj kinematografiji. Radi se o psihološkom trileru maskiranom u ratni film u kojem se umjesto očekivanog partizanskog gledišta priča predstavlja iz perspektive antagonista, tj. četničkog simpatizera Maksima. Da bi stvar bila složenija, ideologija je Maksimu potpuno arbitrarna: on je zapravo psihopat, šumski grabežljivac koji pronalazi perverzno zadovoljstvo u zastrašivanju, progonu i lovu, a ne u ispunjenju političkih ciljeva.

Popovićev film bio cenzuriran i prije nego je ugledao svjetlo dana, među ostalim i kako bi se eliminirala ambivalentnost u odnosu između Maksima i crnobozijanke-partizanke. Nakon premijere zamjeralo mu se i to što četnika prikazuje bez stereotipa u brađu zaraslih i vječito znojnih agresivaca. Njegov Maksim nipošto nije ni nježna duša ni pozitivac, no znatno je kompleksniji nego je kinematografija onoga vremena dopuštala svojim zlikovcima.

Baš kao i Popovićev kasniji film *Delije*, *Čovek iz hrastove šume* spada među skrivene dragulje crnog talasa – vizualno rafinirani psihološki triler jeziva ugođaja usidren u karizmatičan nastup Mije Aleksića u naslovnoj ulozi.

ČETVRTAK | 17. 10.

NEPRIJATELJ

Sovražnik

FANTASTIKA

YU | 1965 | 79 min

REŽIJA: Živojin Pavlović

IGRAJU: Velimir Bata Živojinović,
Snežana Lukić, Dušan Đurić, Bekim
Fehmiu, Pavle Vuisić

DISTRIBUCIJA: Slovenski filmski centar

Slobodan Antić ratni je veteran, koji u grafičkom zavodu Jugopres tiska revolucionarnu štampu. No njegov entuzijazam i odanost principima sve više smeta kolege i nadređene, koji su ideale davno zamijenili konformizmom, apatijom i stjecanjem osobnih povlastica na račun poduzeća. Jednoga dana u Antićevu životu pojavljuje se njegov dvojnik – fizički identičan, ali uvjerenjima sasvim drugačiji muškarac, koji postepeno zauzima njegovo mjesto.

Živojin Pavlović gotovo je odustao od bavljenja filmom na samom početku karijere. Titov govor o „modernističkim izživljavanjima“ u jugoslavenskoj kinematografiji doveo je do obustave rada na njegovu dugometražnom prvijencu *Povratak* u produkciji Avala filma zbog „iskrivljenog i tendencioznog prikazivanja stvarnosti“, a omnibus *Grad* u kojem je režirao jednu epizodu bio je sudski zabranjen. Na savjet redatelja Matjaža Klopčiča javlja se slovenskom poduzeću Viba film, koje mu pristaje producirati adaptaciju Dosto-

jevskijeva romana *Dvojniki*, pod uvjetom da radnju iz Carske Rusije prebaci u suvremenu Jugoslaviju.

U nekim svojim aspektima *Dvojniki* je netipičan film za Pavlovićev opus: oslanja se na fantastične motive kako bi istražio psihologiju likova, a montažnim i snimateljskim trikovima predstavlja Batu Živojinovića u dvostruko ulozi. S druge strane, Pavlović koristi motiv dvojništva i gubitak identiteta glavnog lika kako bi istražio naličje suvremenog potrošačkog socijalizma, u kojem su revolucionarne ideje živahnije na papiru nego među onima koji pokreću tiskarske strojeve.

Dvojniki će Pavloviću donijeti Srebrnu arenu za režiju na Pulskom festivalu.

PETAK | 18. 10.

ČOVEK NIJE TICA

CRNA KOMEDIJA
YU | 1965 | 81 min
REŽIJA: Dušan Makavejev
IGRAJU: Milena Dravić, Janez Vrhovec,
Eva Ras, Boris Dvornik, Stojan 'Stole'
Arandelović
DISTRIBUCIJA: Delta video

Jan Rudinski inženjer je koji stiže u rudarski gradić kako bi radio na montaži strojeva. Tamo se upleće u intenzivnu ljubavnu vezu s Rajkom, kćeri svojih stanodavaca. I dok Rajka već baca oko na zgodnog vozača kamiona Boška, u pozadini se odvija bračna drama između lokalnog pijanca Barbula i njegove supruge, kojoj su dojadili njegovo zanemarivanje i agresivno ponašanje.

Dugometražni debi Dušana Makavejeva jedan je od prvih ostvarenja crnog talasa. Snimljen dokumentarističkom estetikom, kamerom iz ruke na autentičnim lokacijama, film je to koji je dovodio u pitanje brojne ideale jugoslavenskog socijalizma 1960-ih, posebice koncept novog socijalističkog čovjeka koji „kuva krila slepog miša“ i „nesvesno vraća“ dok se na drugoj strani svijeta sprema-

ju za let na Mjesec – kako nas o navedenom problemu izvještava Roko Ćirković, „najmlađi hipnotizer na Balkanu“.

Ćirkovićev govor o praznovjerju i hipnozi koji otvara film Makavejevu služi da povuče paralele između različitih vrsta ideološke „omadijanosti“: od patrijarhata i koncepta romantične ljubavi pa do idealizirane vizije socijalističkog radnika, razapetog između zahtjeva da uživa u *Odi radosti* i želje da u lokalnoj kafani sluša zanosnu Fatimu.

Makavejev slavi proturječja ljudske prirode te iracionalne impulse koji se opiru kontroli, što su teme koje će nastaviti istraživati u ostatku karijere.

SUBOTA | 19. 10.

TRI

RATNA DRAMA, OMNIBUS
YU | 1965 | 76 min
REŽIJA: Aleksandar Petrović
IGRAJU: Velimir Bata Živojinović, Slobodan Perović, Senka Veletanlić, Voja Mirić, Dragomir Gidra Bojanić, Mića Tomić, Branislav Jerinić
DISTRIBUCIJA: Delta video

Omnibus od tri epizode s početka, za vrijeme i pred sam kraj Drugog svjetskog rata, u kojima glavni lik svjedoči besmislenim smrtnima koje je možda mogao spriječiti. Godine 1941. on je seljak u bijegu pred okupatorima, koji na željezničkoj postaji sudjeluje u hajci na muškarca osumnjičenog da je njemački špijun. U drugoj priči on je partizan koji bježeći pred njemačkim vojnicima nailazi na suborca. Pred sam kraj rata sudjeluje u suđenju djevojci optuženoj za vezu s njemačkim oficijom.

Tri predstavlja radikalan odmak od načina na koji se rat prikazivao u domaćoj kinematografiji. Umjesto priča o partizanskim diverzijama i individualnom junaštvu, Petrović postavlja egzistencijalistička pitanja o ljudskoj nemoći u prevratničkim situacijama, u kojima konvencionalni moral više ne vrijedi. Uz dramaturgiju oslonjenu na analogije i

kontraste, koji provodne motive ponavljanju u različitim povijesnim okolnostima sa sličnim moralnim ulozima, Petrović se oslanja i na bogatstvo vizualnog izraza, u rasponu od simbola (npr. zarobljeni medvjed koji pleše o udarce bubnja) do širokih planova i (polu) totala, koji prizore protagonista u neprijateljskom pejzažu promeću u gotovo mitsku sliku vječnog bijega pred vlastitom nemoći.

Petrovićev film jedan je od najvažnijih i najboljih filmova jugoslavenske kinematografije: na domaćem terenu pomogao je etablirati novi film i modernistički estetik, otvorio je vrata mnogim redateljima koje danas vezujemo uz crni talas, a zahvaljujući glavnoj nagradi u Karlovym Varyima i nominaciji za Oscara za najbolji strani film pomogao je pozicionirati Jugoslaviju na filmsku kartu svijeta.

BIJU I PESNICI

Crni talas u
jugoslavenskom
filmu

SRIJEDA | 30. 10.

BUĐENJE PACOVA

Velimir Bamberg zvan Pacolino hodajuća je definicija gubitnika. Sa svojom teškom bolesnom sestrom živi u trošnom stanu, a kraj s krajem jedva spaja šivajući kravate. Zbog njegove prošlosti na Golom otoku ucjenjuje ga jedan znanac, prisiljavajući ga da prodaje pornografske slike i oružje. Jednoga dana u susjedstvo doseljava lijepa neznanka, u koju se zaljubljuje. Uvjeren da njihova veza predstavlja prekretnicu, Bamberg odlučuje posuditi nešto novca od prijatelja kako bi zajedno pobjegli iz Beograda.

Buđenje pacova reprezentativan je film estetik Živojina Pavlovića, a gotovo i crnog talasa, posebice onih radova koji su se bavili socijalističkom sadašnjošću. U središtu priče su gubitnici modernizacijskih procesa, koji poput štakora preživljavaju na urbanoj i moralnoj periferiji velegrada. Fizionomije različitih sumnjivih gradskih likova i mane njihova karaktera savršeno se uklapaju u mizanscenu smještenu u zapuštene dijelove grada, koji kao da su zapeli između propada-

TRAGIKOMEDIJA
YU | 1967 | 73 min

REŽIJA: Živojin Pavlović
IGRAJU: Slobodan Perović, Dušica Žegarac,
Severin Bijelić, Mirjana Blašković,
Mića Tomić, Nikola Milić
DISTRIBUCIJA: Centar film

nja i izgradnje. No unatoč prevladavajućem pesimističnom tonu, Pavlović kroz mračni humor, ironiju i grotesku iskazuje empatiju prema nedaćama svojih likova.

Sa sadržajne strane film je važan jer se među prvim dotaknuo kontroverzne teme rezolucije Informbiroa i Golog otoka, a s produkcijske strane jer je nastao u okviru novoosnovane Filmske radne zajednice Centar, tj. nezavisne studijske produkcije toga vremena, što je omogućilo da se filmovi suvremene tematike snimaju brzo, jeftino i bez političkih pritisaka.

Buđenje pacova donijelo je Pavloviću Srebrnog medvjeda za režiju u Berlinu i nagradu za režiju u Puli, a važan je i jer predstavlja početak suradnje sa scenaristima Ljubišom Kozomarom i Gordanom Mihićem. Kasnije iste godine zajedno će snimiti *Kad budem mrtav i beo*, a oni će se u kanon crnog talasa upisati svojim filmom *Vrane*.

ČETVRTAK | 31. 10.

JUTRO

RATNA DRAMA, CRNA KOMEDIJA
YU | 1967 | 78 min

REŽIJA: Puriša Đorđević
NARACIJA: Ljubiša Samardžić, Neda
Arnerić, Milena Dravić, Mija Aleksić
DISTRIBUCIJA: Delta video

Dan prije završetka Drugog svjetskog rata oficir Mali vraća se u rodni Čačak, sretniji zbog činjenice da će napokon spavati sa svojom simpatijom iz mladosti nego zbog pobjede nad Nijemcima. No četiri godine kasnije njegova djevojka izgubila je interes, a dok je on ratovao, sumještanima i nije bilo tako loše – dijelom zato jer su mnogi *švalerisali* s okupatorima. U vremenu u kojem se istovremeno slavi pobjeda i oplakuje poginule, vrijeme je za svodenje računa. Ovdje se posebice ističe slučaj Slobodanke – komunistice koja je tijekom mučenja odala imena drugova i sada joj zbog toga prijeti optužba za izdaju.

„Ubijali Nemci, al' biju i pesnici“ – riječi su pjesme koja se kao glazbeni komentar provlači *Jutrom* Puriše Đorđevića, uz *Delije*, *Tri* i *Zasedu* možda i najprovokativnijim jugoslavenskim filmom o neposrednom poraću. Đorđević svoju prilično subverzivnu priču o vremenu u kojem se vrijednosti preko noći mijenjaju, a bol miješa s entuzijazmom, režira s puno smisla za ironiju i humor, čime

ističe ljudsku crtu svojih likova – čak i kada ih ismijava.

Unatoč izvrsnom prijemu na festivalu u Puli, gdje je osvojio Veliku srebrnu arenu te nagrade za režiju i scenarij, njegov ikonoklastički pristup NOB-u izazvao je niz protestnih pisama čitatelja diljem zemlje, koji su bili revoltirani navodnim obezvrjeđivanje duha revolucije i njezinih sudionika. Mnogima od njih pritom je promaknulo da se Đorđević ne podsmjehuje ni proživljenim traumama ni izvojevanim pobjedama, koliko površnosti narativa koji ih okružuju i njihovim neskladom sa zatečenim stanjem.

Film je prikazan u natjecateljskom programu Filmskog festivala u Veneciji gdje je Ljubiša Samardžić osvojio kup Volpi za najboljeg glumca. Spomenimo i to da se radi o trećem dijelu Đorđevićeve tetralogije (*Devojka*, 1965, *San*, 1966, *Podne*, 1968) u kojoj nekonvencionalno istražuje narative Drugog svjetskog rata i Narodnooslobodilačke borbe.

PETAK | 1. 11.

MALI VOJNICI

DRAMA

YU | 1967 | 78 min

REŽIJA: Bahrudin Bato Čengić

IGRAJU: Sead Čakal, Dako Cesar, Stole Arandelović, Marika Tocinovska, Zaim Muzaferija, Zlatko Madunić, Mija Aleksić

DISTRIBUCIJA: Filmski centar Sarajevo

Godine 1945. Hanno Dessau dijete je Folksdojčera, čiji su roditelji bili nacistički simpatizeri. Po završetku rata šalju ga u sklonište za ratnu siročad, mahom djecu poginulih partizana i žrtve fašističkih zločina. Upravitelj sirotišta, partizan Jagoš, svjestan je da bi Hanno mogao doći u neprilike među ostalim dječacima zbog svoga podrijetla, stoga mu smišlja lažno ime i identitet Boška Grubača, kako bi ga zaštitio. No Bombaš, najstariji dječak s nemalim ratnim iskustvom, sumnjičav je prema plavokosom pridošlici.

Snimljen prema scenariju Mirka Kovača, *Mali vojnici* Bate Čengića fascinant su i uznemirujući film o trajnim posljedicama koje ratno nasilje, mržnja i netrpeljivost ostavljaju na one koji su ga preživjeli. Film mnogočime iznevjerava gledateljska očekivanja – junaci nisu odrasli nego djeca; fokalizator nije dijete palih heroja, nego nacističkih simpatizera. Pritom su djeca partizana posebice okrutna, dok je Hanno taj koji je empatičan. Čengić i Kovač pritom izbjegavaju crno-bijelu karakterizaciju kojom bi

partizane u priči učinili novim zlikovcima. Revolucionarne parole koje dječaci izgovaraju djeluju zastrašujuće jer ih izgovaraju oponašajući odrasle, bez da su svjesni njihovih posljedica i značenja, dok razgovori i pisma o obiteljskoj povijesti njihovo ponašanje stavljaju u kontekst traumatičnih gubitaka koje još nisu procesuirali. Motiv skidanja uniformi kojom film započinje upućuje na univerzalnost teme kojom se bave *Mali vojnici*. Njegovi autori potiču nas da se zapitamo je li moguće prekinuti krug mržnje i nasilja, jednom kada buka s bojišta utihne ili će se rat i progoni nastaviti u novim generacijama?

Mali vojnici trebali su biti prikazani u službenoj selekciji Cannes 1968. godine, no festival je bio otkazan zbog političkih nemira u Francuskoj. Nakon prikazivanja u Puli, navodno nikada nije pušten u kinodistribuciju.

Prije *Malih vojnika* bit će prikazan dokumentarni film *Pioniri maleni mi smo vojska prava*, svakog dana ničemo ko zelena trava (str. 38).

SUBOTA | 2. 11.

SKUPLJAČI PERJA

DRAMA

YU | 1967 | 82 min

REŽIJA: Aleksandar Petrović

IGRAJU: Bekim Fehmiu, Olivera Vučo, Velimir Bata Živojinović, Gordana Jovanović

DISTRIBUCIJA: Delta video

Beli Bora trgovac je gušćim perjem u jednom romskom naselju u Vojvodini. Unatoč tome što živi s nevjenčanom suprugom i nemalim brojem djece, slobodno vrijeme provodi opijajući se u lokalnoj birtiji, a pritom je zaljubljen u Tisu, kći njegova trgovačkog konkurenta Mirte. No nakon što mladi muž prve bračne noći ne uspije obaviti svoje dužnosti, Tisa bježi, što će dovesti do promjena u njihovoj maloj zajednici.

Skupljači perja Aleksandra Petrovića ostvarili su dotad najveći međunarodni uspjeh jugoslavenske kinematografije. Na Filmskom festivalu u Cannesu osvojili su Veliku nagradu žirija, tada drugu po važnosti iza Grand Prix (danas Zlatne palme), koja je pripala Antonionijevu *Povećanju*. No Petrovićev film naišao je na niz kritika u domaćoj javnosti: zagrebačka štampa relativizirala je njegov međunarodni prijem, radnike Beogradske čistoće zasmetala je usputna primjedba da u srpskoj prijestolnici kao Romkinja možeš birati između „biti kurva ili radnica Gradske čistoće“, a našla se tu i (odbačena) optužba

plagijat. Dio medija također se sablažnjavao nad epskom žurkom povodom osvajanja nagrade u Cannesu, koja je navodno koštala vrtoglavih 250.000 dolara (što bi danas vrijedilo nešto manje od 2,5 milijuna dolara).

Lik Belog Bore također je prikazan bez etničkih predrasuda, kao za Petrovića karakterističan antijunak rastrgan između morala zajednice i potrebe za slobodom. Romi su pritom prikazani kao psihološki, socijalno i moralno kompleksni likovi, što je bilo nevđeno u domaćoj produkciji, i šire.

Skupljači perja spadaju među antologijska ostvarenja jugoslavenskog filma i crnog talasa. Film je ostvario je veliki komercijalni uspjeh u jugoslavenskim kinima, bio je nominiran za Oscara u kategoriji najboljeg stranog filma, a Bekimu Fehmiu otvorio je vrata međunarodne glumačke karijere.

Prije filma prikazujemo *Zdrave ljude za razonodu* (str. 39)

NOVI ČOVJEK, NOVI ORGANI

*Crni talas u
jugoslavenskom
filmu*

SRIJEDA | 13. 11.

LJUBAVNI SLUČAJ ILI TRAGEDIJA SLUŽBENICE PTT

CRNA KOMEDIJA, ROMANSA
YU | 1967 | 68 min
REŽIJA: Dušan Makavejev
IGRAJU: Eva Ras, Slobodan Aligrudić,
Ružica Sokić, Miodrag Andrić, Ljuba Moljac
DISTRIBUCIJA: Delta video

Izabela je mlada poštanska službenica, koja se zaljubljuje u sanitarnog inspektora Ahmeda, mirnog i povučenog muškarca. On uskoro useljava u njezin stan te kreću u zajednički život. No kada Ahmed ode na put, Izabela se upušta u aferu s poštatom Mićom, koji joj se ranije udvarao.

U *Ljubavnom slučaju ili tragediji službenice PTT* Dušan Makavejev pozabavio se svojom omiljenom temom utjecaja seksualnosti na ljudsku prirodu i društvo. Seksualna privlačnost potiče nas da se međusobno povezujemo kroz romansu, ljubav i intimu, no ljubomora, potiskivanje i nasilje predstavljaju njezinu destruktivnu stranu. Stoga nije ni neobično da film počinje pitanjima: Hoće li biti reforme čovjeka? Hoće li novi čovjek zadržati neke stare organe?

Kako bi odgovorio na ova pitanja Makavejev nadograđuje igrane dijelove intervjuiima sa znanstvenicima Aleksandrom DJ Kostićem i Živojinom Aleksićem, seksologom i kriminalistom koji jezikom znanosti objašnjavaju po-

našanje likova i tragediju kojom njihova priča završava. Tu su i arhivske fotografije i snimke, koje predstavljaju dodatni (često ironijski) komentar na zbivanja. Takva kombinacija igranih, dokumentarnih i arhivskih materijala te montaže koja ih stavlja u dijalektički odnos postupak je po kojem će Makavejevov stil postati prepoznatljiv ne samo u lokalnim, nego i međunarodnim okvirima.

Makavejeva više zanimaju ideje nego likovi, zbog čega su sudbine njegovih protagonista često obojane ironijom. No u *Ljubavnom slučaju* uspio je pomiriti ideje i ljude, stavljajući naglasak na niz trivijalnih situacija, kao što su puhanje mjehurića od sapunice, instaliranje bojlera ili razvijanja pite, kojim gledatelja podsjeća na svakodnevnu/ljudsku dimenziju likova. Rezultat je duhovit, pametan i zabavan filmski esej o sukobu razuma, osjećaja i nagona, koji je podjednako osvojio publiku i kritiku svoga vremena, a to nastavlja i do današnjih dana.

ČETVRTAK | 14. 11.

HOROSKOP

SATIRA
YU | 1969 | 82 min
REŽIJA: Boro Drašković
IGRAJU: Dragan Nikolić, Milena Dravić,
Pavle Vuisić, Slavko Simić, Miloš Kandić,
Dragan Zarić, Josip Tatić
DISTRIBUCIJA: Filmski centar Sarajevo

U jednom izoliranom mjestu usred hercegovačkog krša skupina mladića provodi dane ne radeći ama baš ništa. Prže se na suncu, kupaju u obližnjem jezeru, a jedini dodir sa svijetom predstavlja željeznica, preko koje im stižu dnevne novine i povremeni putnici prolaznici. Situacija se mijenja kada u selo stiže nova prodavačica na željezničkom kiosku, a mladići se odluče natjecati u tome tko će je prvi zavesti.

Već prvi kadar kornjače prevrnuće na leđa sugerira da je *Horoskop* Bore Draškovića film o tromosti i nepomičnosti. No za razliku od kornjače, koja se ne može samostalno uspraviti, Draškovićeve likovi to ni ne pokušavaju. Oni nisu prikazani kao žrtve okolnosti, nego kao sposobni, ali krajnje blazirani mladići koje nikakav objektivni razlog ne sprječava od toga da otputuju iz mjesta u kojem su – samo na prvi pogled – zapeli. Nezavršena željeznička postaja usred krškog ništavila, što je središnje mjesto radnje filma, pritom

prerasta u alegorijsku sliku njihove otuđenosti od svijeta.

Iako je *Horoskop* film o sparini, monotoniji i nedostatku smisla, sve je samo ne dosadan. Žanrovski ga je teško okarakterizirati, jer neprestano balansira između tinjajućeg humora i tenzičnosti, a začudnost i izoliranost lokacije povremeno ga izmješta u područje apsurdnog, čak i nadrealizma, zbog čega se razlikuje i od većine ruralno ambijentiranih filmova toga vremena (npr. *Lisice* Krste Papića).

Draškovićev film nastao je neposredno pred početak političke hajke na autore obilježene etiketom crnog talasa, a bio je među prvim koji je problematizirao ulogu omladine u socijalističkim društvu – što je tema koju će radikalizirati naslovi poput *Ranih radova* i *Mlad i zdrav kao ruža*.

Prije filma prikazat ćemo *Žurnal o omladini na selu, zimi* (str. 39).

PETAK | 15. 11.

KAD BUDEM MRTAV I BEO

TRAGIKOMEDIJA
YU | 1968 | 78 min

REŽIJA: Živojin Pavlović
IGRAJU: Dragan Nikolić, Ružica Sokić,
Neda Spasojević, Dara Čalenić, Slobodan
Aligrudić, Severin Bijelić, Nikola Milić
DISTRIBUCIJA: Centar film

Janko Bugarski – za prijatelje Džimi Barka – sitni je prevarant koji se sa svojom djevojkom Lilicom smuca po srpskoj provinciji. Nakon što se usred frke koju je izazvao razdvoji od partnerice, upoznaje barsku pjevačicu Dušku, koja ga uvjerava da bi se trebao upustiti u glazbene vode. Uz nešto nepotizma i šarma, Džimi Barka postaje provincijska zvijezda, iako za glazbu nema ni dara ni sluha.

Ulogu Džimija Barke trebao je odigrati Boris Dvornik, no zbog služenja vojnog roka ona je pripala tada nepoznatom Draganu Nikoliću. S obzirom na tip uloge, Nikolić je redatelj u producentima slagao da zna pjevati, a oni su postali svjesni njegovog potpunog nedostatka talenta tek u pođmakloj fazi snimanja, kada je već bilo kasno tražiti zamjenu. No Nikolićev „fake it till you make it“ stav pokazao se dobitničkim i za njegovu karijeru i za sam film: Pavlović je dotjerao scenarij kako bi odgovarao pjevačkim (ne)mogućnostima glavnog glumca, što je priči dalo dobrodošu dozu humora, a Dragana Nikolića prometnula je u nacionalnu filmsku zvijezdu.

Pavlović je ovdje gotovo do savršenstva doveo izražajnost dugih, elaboriranih kadrova, u kojima istražuje živote marginalaca, koje transformacija društva ili nije dotakla ili se u njoj nisu snašli. Pritom koristi i pikarsku dramaturgiju kako bi oslikao život srpske provincije, njezinih blatnih gradilišta i punih kafana, s nezaobilaznim satiričkim ubodima na račun vojnih manevara i radničkih štrajkova, koji se uz puno pompe i malo rezultata odvijaju jedni pored drugih. Također vješto koristi popularnu glazbu u rasponu od narodne i zabavne pa do *rock and rolla* kako bi skrenuo pozornost na nesklad u socijalnom statusu i mogućnostima stanovnika provincije te na razlike između sela i grada.

Kad budem mrtav i beo osvojio je nagradu kritike u Karlovym Varyma, u Puli je osvojio Veliku zlatnu arenu za najbolji film i onu za najboljeg redatelja, a i danas ga se ubraja u u sam vrh jugoslavenske kinematografije šezdesetih.

SUBOTA | 16. 11.

VRANE

CRNA KOMEDIJA
YU | 1969 | 69 min

REŽIJA: Ljubiša Kozomara, Gordan Mihić
IGRAJU: Slobodan Perović, Milan Jelić, Ana
Matić, Jelisaveta Sablić, Ana Matić
DISTRIBUCIJA: Delta video

Duka je bivši boksač i sitni kriminalac. Za život zarađuje nokautirajući ovce, koje potom od nesretnih seljaka otkupljuje po bagatelnoj cijeni. Jednom prilikom susreće svog rođaka, baletana Trevisa i njegove kolegice balerine Svetlanu i Olju, koji neuspješno pokušavaju izvoditi predstave po provinciji. Odbačeni od društva i tisnuti bezizlaznošću vlastite situacije ova neobična četvorka formirat će jato s kojim će odletjeti u nove neprilike.

Vrane su jedini zajednički dugometražni igrani film Ljubiše Kozomare i Gordana Mihića, scenarista koji su se proslavili predlošcima za Pavlovićeve uspješnice *Buđenje pacova* i *Kad budem mrtav i beo*. Stoga nije ni neobično da su slični u karakterizaciji likova te u odabiru trošnih, nimalo laskavih seoskih i gradskih ambijenata u kojima protagonisti pokušavaju izboriti mjesto za sebe.

Dramaturgija se ne oslanja o razrađen zaplet, nego prati niz situacija u kojima likovi sve više gube ljudska obilježja transformirajući

se u grabežljivce iz naslova. Kozomara i Mihić pritom stavljaju velik naglasak na humor i karikaturu, kako u radu s glumcima, tako i u glazbi, dijalozima i situacijama, a kroz smijeh uspijevaju pojačati dojam beznada, po čemu je film naveliko poznat.

Vrane su prikazane u Puli i na nekoliko međunarodnih festivala, no distribucije u domaćim kinima gotovo da nije bilo (prema nekim izvorima igrane su u jednome kinu na četiri projekcije i s 203 prodane karte). Nakon *Vrane* Kozomara i Mihić posvetili su se scenarističkom radu, a Mihić je kasnije samostalno napisao i predloške za niz zapaženih filmskih i TV ostvarenja.

Prije filma bit će prikazan kratkometražni dokumentarac *Nezaposleni ljudi* (str. 40).

OMLADINA U REVOLTU

Crni talas u
jugoslavenskom
filmu

SRIJEDA | 20. 11.

RANI RADOVI

POLITIČKA SATIRA
YU | 1969 | 71 min
REŽIJA: Želimir Žilnik
IGRAJU: Milja Vujanović, Bogdan Tirnanić,
Čedomir Radović, Marko Nikolić,
Slobodan Aligrudić
DISTRIBUCIJA: Žilnik produkcija i
distribucija

Jugoslava i njezina tri prijatelja suprotstavljaju se malograđanskoj rutini svakodnevice. Nadahnuti tekstovima mladog Karla Marxa te odlučni u tome da promijene svijet odlaže u sela i tvornice kako bi probudili svijest ljudi te ih ohrabрили u borbi za emancipaciju i dostojanstven život. Na terenu se suočavaju s primitivizmom i bijedom, ali i vlastitim ograničenjima.

Rani radovi Želimira Žilnika označili su početak posljednje, najprovokativnije faze crnog talasa. Film je inspiriran studentskim demonstracijama 1968. godine, posebice njihovim neuspjehom, a oslanjanjem na tekstove Marxa i Engelsa (koji su potpisani kao autori dopunskih dijaloga) samo ističu nesrazmjernost ideja koji su pokrenuli socijalističku revoluciju i onoga što je od nje preostalo.

Žilnik se prije *Ranih radova* istaknuo kao pionir stila filma istine (*cinéma vérité*) u jugoslavenskom dokumentarizmu, gdje je skretao pozornost na niz socijalnih problema koji su sustavno ignorirani (nezaposle-

nost, siromaštvo, nedostatak perspektive među mladima itd). *Rani radovi* nastali su na tome tragu, oslanjaju se na neprofesionalne glumce, autentične lokacije, kameru iz ruke i skokovitu montažu, ali su neopterećeni potrebom da filmskim sredstvima estetiziraju stvarnost.

Rani radovi na domaćem terenu bili su optuženi za „tešku povredu društvenog i političkog morala“, a na Berlinaleu su osvojili Zlatnog medvjeda, što je od dijela domaćih medija bilo shvaćeno kao „prostituiranje vlastitih vrijednosti za strane medalje“ (Ranko Munić). Kontroverze koje je izazvao pokrenut će i razgovore o potrebi uspostavljanja veće kontrole u proizvodnji i međunarodnoj promociji jugoslavenskog filma. Žilnik je posljedice ovoga osjetio na vlastitoj koži, kada je zaustavljen rad na njegovu sljedećem dugometražnom filmu *Sloboda ili strip*, a njegovi rani radovi stavljeni su pod ključ.

Prije filma bit će prikazan kratkometražni dokumentarac *Lipanjaska gibanja* (str. 40).

ČETVRTAK | 21. 11.

MLAD I ZDRAV KAO RUŽA

POLITIČKA SATIRA
YU | 1971 | 74 min
REŽIJA: Jovan Jovanović
IGRAJU: Dragan Nikolić, Bata Stojković,
Ana Baxa, Aleksandar Gavrić
DISTRIBUCIJA: Delta video

Stiv je delinkvent, koji se uglavnom bavi sitnim prevarama i krađom automobila. Spletom okolnosti postaje kralj organiziranog kriminala u Beogradu, što ga promeće u medijsku zvijezdu i idola mladih. Sa svojim sljedbenicima uskoro će početi i izazivati anarhiju i kaos.

Mlad i zdrav kao ruža ne skriva svoj uzor u Godardovim *Do posljednjeg daha* (1960). Živanović pušta svog protagonista da kao Michel Poiccard probija treći zid, direktno se obraća gledateljima i pokazuje im srednji prst, a minutažu ispunjava gotovo nevjerovatnom količinom replika vrijednih citiranja u jedini vremena. No za razliku od dobroćudnog i šarmantno nespretnog Jean-Paula Belmonda, Dragan Nikolić sadrži toksičnu privlačnost De Nirova Tonyja Montane (*Lice s ožiljkom*, 1983), čiju priču o uspon od anonimusa do mafijaškog bossa ovaj film intenzitetom kao da najavljuje.

Mlad i zdrav kao ruža naglašeno je političan. Inspiriran je studentskim prosvjedima u

Beogradu 1968. godine – društvenim nezadovoljstvom koje ga je izazvalo i njihovim posljedičnim neuspjehom. Jovanović stoga u film uvodi Titovim govorom povodom Dana mladosti u offu. Jovanovićev Stiv predstavlja čistu suprotnost predstavnicima omladine, koji se s ljubavlju obraćaju velikom vodi: on je anarhist koji ne priznaje nikakvu vrstu strukture ni autoriteta. Film je furiozno režiran i dijabolično duhovit, a snimljen je kamerom iz ruke koja jedva uspijeva uhvatiti tempo sa Stivom. Priča dobrim dijelom počiva i na karizmi Dragana Nikolića, koji nakon uloga u filmovima *Horoskop*, *Kad budem mrtav i beo* i *Bube u glavi* zacementirao svoj imidž dežurnog jugoslavenskog buntovnika.

Da mu distribucija nije bila ograničena na nekoliko festivalskih prikazivanja, *Mlad i zdrav kao ruža* bio bi kulturni film čitavih generacija gledatelja.

Prije filma bit će prikazan *Gratinirani mozak Pupilije Ferkever* (str. 40).

PETAK | 22. 11.

SLIKE IZ ŽIVOTA UDARNIKA

POLITIČKA SATIRA

YU | 1972 | 79 min

REŽIJA: Bahrudin Bato Čengić

IGRAJU: Adem Čejvan, Stojan Arandelović,
Zaim Muzaferija, Mida Stevanović,
Dragomir Bojanić Gidra

DISTRIBUCIJA: Filmski centar Sarajevo

U prvim godinama socijalističke Jugoslavije vlada nestašica ugljena, stoga se rudare potiče da se međusobno natječu u iskapanju ne bi li se potaknula proizvodnja. „Počinje druga, podzemna revolucija!“ U rezultatima će se posebno istaknut udarnik Adem, koji će sa svojim timom oboriti nacionalni, a potom i svjetski rekord u rudarenju, što će ga učiniti nacionalnim herojem. No skromnome Ade-mu slava će donijeti više problema nego sreće.

Slike iz života udarnika inspirirane su životom Alije Sirotanovića, rudnika udarnika koji je oborio svjetski rekord u kopanju ugljena i time prerastao u jednu od legendi socijalizma. No pristup Bate Čengića prije je ikonoklastičan nego hagiografski: njegova namjera bila je razotkriti mehanizam stvaranja nacionalnih mitova te skrenuti pozornost na ljudski danak koji stoji iza toga.

Slike iz života udarnika neprestano iznenađuju svojim crnim humorom, energijom i mizanscenom oslonjenom na snažan kolorit

i tabloe. U njima se osjeti i snažan utjecaj Karpa Aćimovića Godine – jednog od najboljih jugoslavenskih direktora fotografije, koji je sličnu estetiku predstavio i u nekoliko svojih kratkometražnih filmova (npr. *Zdravi ljudi za razonodu*, *O ljubavnim vještinama*).

Čengićev prikaz radničke klase uznemirio je bosanske cenzore, posebice svojim epilogom smještenim u 1972. godinu, u kojem oslikava sumornu sudbinu radničke klase u suvremenoj Jugoslaviji. Posljednjih sedam minuta filma stoga je izbačeno iz finalne verzije filma, a za navedeni se materijal dugo vjerovalo da je izgubljen. Srećom, Čengićev film nedavno je restauriran u svom integralnom obliku, a ta je verzija svjetsku premijeru imala u sekciji Venice Classics na prošlogodišnjoj Mostri. To je ujedno i verzija koju prikazujemo u ciklusu.

Prije filma bit će prikazani kratkometražni dokumentarac *Crni film* (str. 41).

SUBOTA | 23. 11

W. R. MISTERIJE ORGANIZMA

POLITIČKA SATIRA

YU, US | 1971 | 84 min

REŽIJA: Dušan Makavejev

IGRAJU: Milena Dravić, Ivica Vidović,
Jagoda Kaloper, Zoran Radmilović

PROTAGONISTI: Jackie Curtis, Tuli
Kupferberg, Jim Buckley, Betty Dodson

DISTRIBUCIJA: Izvršno veće Vojvodine

Komunistica Milena zagovara seksualnu revoluciju vodeći se učenjima Wilhelma Reicha, austrijskog psihoanalitičara i filozofa koji je spajao psihoanalizu i marksizam, tvrdeći da klasna i seksualna revolucija idu ruku pod ruku. No izgubit će glavu za Vladimirom Iljičem, svjetskim prvakom u umjetničkom klizanju.

U *Misterijama organizma* Dušan Makavejev proširuje istragu o odnosu osobne sreće i slobode na cijeli svijet, pa. kratice W. R. u naslovu može označavati inicijale Wilhelma Reicha, ali i svjetsku revoluciju (*world revolution*). Makavejev i ovdje poseže za kolažnom dramaturgijom, pri čemu igrane dijelove snimljene u/o Jugoslaviji nadopunjuje propagandnim materijalima te dokumentarnim segmentima. Raznorodne materijale povezao je u filmski esej dijalektičke strukture, o načinima na koji se seksualnost potiskuje, sublimira, a ponekad i eksplozivno oslobađa sa svih strana željezne zavjese.

Rezultat je o ostvarenju koje je jedinstveno u povijesti jugoslavenske i svjetske kinematografije – kontrakulturni klasik, koji iznenađuje svojom formalnom zaigranošću i uopće hrabrošću kojom razbija seksualne i političke tabue. Milena Dravić i Ivica Vidović ovdje su odigrali svoje antologijske uloge.

Unatoč tome što je s velikim uspjehom prikazan na Festivalu u Cannesu, upis u registar završenih filmova (tzv. cenzorski karton) uskraćen mu je neposredno prije Pulskog festivala, zbog čega je bio povučen iz rasporeda. Razlog su optužbe za obezvrjeđivanje tekovina revolucije i samoupravnog socijalizma te štetnog djelovanja na etičke norme društva. Makavejev je nakon zabrane sjeo u prvi avion za inozemstvo i više nikad nije snimio film u Jugoslaviji.

Prije filma prikazujemo *O ljubavnim vještinama* ili film s 14441 kvadratom (str. 42).

PODRHTAVANJA

Crni talas u
jugoslavenskom
filmu

UTORAK | 10. 12.

DOVIĐENJA U SLJEDEĆEM RATU

Nasvidenje v naslednji vojni

Tijekom odmora u španjolskoj susreću se nekadašnji smrtni neprijatelji: slovenski partizan Berk i njemački vojnik Bitter koji se borio u redovima okupatora u Jugoslaviji. Usred opušteno atmosfere njihovi razgovori oživljavaju sjećanja na ratna vremena u kojima su bili protivnici.

Nakon političkog skandala izazvanog *Zasedom*, Živojin Pavlović svoju je karijeru filmskog redatelja nastavio u Sloveniji. Tamo je snimio neke od ponajboljih jugoslavenskih filmova sedamdesetih: *Crveno klasje* (*Rdeče klasje*, 1970), u kojem se pozabavio problemom prisilne kolektivizacije, i *Let mrtve ptice* (1970), u kojem je pratio raspad jedne seoske obitelji.

Doviđenja u sljedećem ratu inspiriran je *Meinertom za gitaru* Vitomila Zupana, autobiografskim romanom koji se ubraja među klasike slovenske književnosti. Pavlovićev film je baš kao i roman uzburkao pravovjer-

RATNA DRAMA
YU | 1980 | 116 min
REŽIJA: Živojin Pavlović
IGRAJU: Metod Pevec, Boris Juh, Hans Christian Blech
DISTRIBUCIJA: Slovenski filmski centar, Slovenska kinoteka

ne duhove zbog svog nekonvencionalnog pristupa Drugom svjetskom ratu. Veljko Radosavljević u *Sjaju crnog* piše da je produkcija često prekidana zbog navodnog nedostatka novca, a film se suočavao s brojnim protestima vojnih i vladinih organizacija, da bi sve kulminiralo zapljenom kopije koja je trebala biti poslana na Berlinale (film je naposljetku prikazan u sekciji *Izvjestan pogled* u Cannesu).

Razlog užarenih reakcija ponovno je Pavlovićevo odbijanje da se pokloni prevladavajućim junačkim narativima NOB-a, posebice u karakterizaciji likova bivših partizana i okupatora. Za Pavlovića rat je civilizacijska tragedija koja izvlači ono najgore iz čovjeka. Naslov ovog antiratnog filma također će se pokazati proročanskim desetak godina kasnije.

Projekcija restaurirane verzije filma organizirana je u partnerstvu sa Slovenskom kinotekom.

SRIJEDA | 11. 12.

CRVENI BOOGIE ILI ŠTO TI JE, DJEVOJKO?

Rdeči boogie ali Kaj ti je deklica

POLITIČKA KOMEDIJA
YU | 1982 | 84 min
REŽIJA: Karpo Godina
IGRAJU: Ivo Ban, Boris Cavazza, Jozef Roposa, Peter Mlakar
DISTRIBUCIJA: Slovenski filmski centar, Slovenska kinoteka

Neposredno nakon Drugog svjetskog rata komunističke vlasti pokreću velike petoljetne projekte kojima nastoje industrijalizirati zemlju i ubrzati njezin oporavak. Pritom organiziraju radne akcije, na kojima glazba ima važnu ulogu u održavanju radnog elana. No dok ideolozi preferiraju narodnu muziku, mladi radijski glazbenici radije bi svirali jazz – žanr koji nije bio zabranjen, ali je bio shvaćen kao američki imperijalistički proizvod i zbog toga nepoželjan.

Karpo Aćimović Godina autor je više kratkometražnih filmova u kojima je koristio glazbu kako bi reinterpetirao kodove dokumentarnog filma, a povremeno i subvertirao nacionalne mitove (npr. vojni imaginarij u *O ljubavnim vještinama*).

Crveni boogie ili što ti je, djevojko? Godinin je drugi dugometražni film. Riječ je o političkoj satiri, odnosno glazbenoj komediji koja kroz sukob režimske i popularne kulture istražuje

političke promjene kroz koje je Jugoslavija prolazila u prvim godinama svoga osnutka, uključujući i nesigurnost u zauzimanju odgovarajuće strane među zemljama željezne zavjese. U tom smislu indikativna je scena prisilnog trijebljenja američkih štetočina sa slovenskih agrarnih polja, koja kroz apsurd prikazuje razinu paranoje od negativnih stranih utjecaja na ishode socijalističkih projekata.

No osim što se osvrće na različite kontroverzne epizode rane jugoslavenske povijesti, uključujući prisilnu kolektivizaciju i nasilne obračune s neistomišljenicima, *Crveni boogie* duhovita je i provokativna meditacija o produktivnosti umjetničkog rada, a kroz to i o odnosu politike, umjetnosti i slobode.

Projekcija restaurirane verzije filma organizirana je u partnerstvu sa Slovenskom kinotekom.

ČETVRTAK | 12. 12.

MARBLE ASS

CRNA KOMEDIJA
RS | 1995 | 84 min
REŽIJA: Želimir Žilnik
IGRAJU: Vjeran Miladinović, Nenad Milenković, Nenad Racković, Lidija Stevanović, Miljan Vojnović
DISTRIBUCIJA: Žilnik produkcija i distribucija

Merlin je seksualna radnica s dugogodišnjim stažom na beogradskim ulicama. Jednoga dana s ratišta se vraća njezin prijatelj iz djetinjstva Džoni, mladić uzavrele krvi. Merlin i Džoni imaju dijametralno suprotne stavove prema ratu i nasilju: dok ona svoj poziv shvaća kao čin pacifikacije balkanskih moka, pri čemu na sebe preuzima negativan energetski naboj koji bi se inače srušio na nezaštićene članice i članove društva, Džoni konflikte rješava uz pomoć oružja.

Marble Ass nastao je iz slučajnog susreta Želimira Žilnika i Vjerana Miladinovića / Merlin, koji je statirao u Žilnikovu ranijem filmu *Lijepa žena prolaze kroz grad* (1986). Miladinović je Žilnika upoznao sa svojim prijateljima s beogradske LGBTQ scene, iz čega je proizašao poprilično osebujan film, koji istovremeno funkcionira kao portret dijela zajednice i antiratna satira na ludilo i shizofreniju devedesetih.

Marble Ass predstavlja nastavak Žilnikove crnotalaskе estetike u novim političkim

okolnostima: bavi se marginalcima, temama i stavovima koji su isključeni iz dominantnog diskursa, pri čemu ne zauzima viktimizacijski stav kako bi iznudio empatije gledatelja. Pritom s neprofesionalnim glumcima stvara fiktionalne likove utemeljene na njihovim osobnim iskustvima, što u kombinaciji s niskobudžetnim metodama snimanja ostavlja dojam autentičnosti.

Međunarodnu premijeru *Marble Ass* imao je u Berlinu, gdje je osvojio Nagradu Teddy za najbolji LGBTQ film festivala. Sam naslov referenca je na Wajdina Čovjeka od mramora (1977), ali i – riječima redatelja – na „izdržljivost jednog dela tela naših junaka“. U čast njegove protagonistice, koja je preminula u tragičnim okolnostima 2003. godine, osnovan je i Međunarodni queer film festival Merlinka, koji se periodički održava u Beogradu, Sarajevu i Podgorici.

PETAK | 13. 12.

ŽIVOT I SMRT PORNO BANDE

CRNA KOMEDIJA, SATIRA
RS | 2009 | 90 min
REŽIJA: Mladen Đorđević
IGRAJU: Mihajlo Jovanović, Ana Jovanović, Predrag Damjanović, Radivoje Knežević, Ivan Đorđević, Srdan Miletić
DISTRIBUCIJA: Baš čelik

Marko je mladi redatelj koji nakon neuspješnih pokušaja da debitira u profesionalnom filmu počne snimati niskobudžetnu pornografiju. No nakon sukoba s producentom Canetom, svoje dosadašnje prijatelje i suradnike okuplja u pornokabaret, s kojim nastupa po srpskoj provinciji. Tamo susreće novinara Die Welta, koji će u Markovu interesu za pomicanjem umjetničkih granica te socijalnom i moralnom siromaštvu koje ga okružuje pronaći novu i krajnje ciničnu priliku za zaradu.

Život i smrt porno bande, dugometražni igrani prijenac Mladena Đorđevića, bio je drugačiji od svega u srpskoj i regionalnoj kinematografiji toga vremena. Skačući između različitih emocionalnih i žanrovskih registara, u rasponu od crne komedije do transgresivnog horora, Đorđević je uvjerljivo dočarao shizofreno stanje duha nacije, u kojoj ljudsko tijelo, trume i identiteti postaju potrošni materijal u novoj vrsti eksploatacije. Baš kao i u njegovu prethodnom ostvarenju, dugometražnom doku *Made in Serbia* (2005), pornografija koju proizvode likovi pritom je iskrenija od

političke pornografije društva koje ih sustavno troši i uništava.

Đorđevićev film kao da kanalizira anarhični, ikonoklastički senzibilitet Jovana Jovanovića i Želimira Žilnika, zbog čega je često stavljan u kontekst nastavljača estetike crnog talasa. Fokus na društvene marginalce, korištenje dokumentarističkih elemenata za stvaranje fikcije (i obratno) te interes za transgresivne sadržaje i razbijanje društvenih tabua kako bi kroz šok osvijestili gledatelja o situaciji u kojoj živi samo su neke od osobina koje su pomogle da njegova *Porno banda* snažno odjekne u zemlji i u svijetu, a isti je duh jednako uspješno primijenio i u svom prošlogodišnjem filmu *Radnička klasa ide u pakao* (2013).

KRATKOMETRAŽNI

Crni talas u
jugoslavenskom
filmu

Gratinirani mozak Pupilije Ferkeverk (1970)

PETAK | 1. 11.

PIONIRI MALENI MI SMO VOJSKA PRAVA, SVAKOG DANA NIČEMO KO ZELENA TRAVA

DOKUMENTARNI

YU | 1968 | 18 min

REŽIJA: Želimir Žilnik

DISTRIBUCIJA: Žilnik produkcija i
distribucija

Socijalno zapuštena djeca prepuštena sama sebi upuštaju se u krađe i dolaze u sukob sa zakonom. Svađaju se s roditeljima koji za njih nemaju ni razumijevanja ni osjećaja. U kontrapunktu ove priče je nastup popularnog glumca Gule (Dragoljub Milosavljević) koji se kao televizijski zabavljač obraća sretnoj i bezbrižnoj djeci.

SUBOTA | 2. 11.

ZDRAVI LJUDI ZA RAZONODU

DOKUMENTARNI

YU | 1971 | 15 min

REŽIJA: Karpo Aćimović Godina

DISTRIBUCIJA: Slovenski filmski centar,
Slovenska kinoteka

Etnografski mjuzikl o Voooy-vooo-diii-niii: njezinom etnički šarolikom stanovništvu, specifičnim vjerskim i tradicionalnim običajima te fasadama kuća obojanima u različite boje, po kojima se raspoznaje pripadnost određenoj zajednici. Snimljen u nizu stiliziranih tabloa, po kojima će estetika Karpa Godine postati naveliko poznata, uz glazbu Predraga i Mladena Vraneševića.

ČETVRTAK | 14. 11.

ŽURNAL O OMLADINI NA SELU, ZIMI

DOKUMENTARNI

YU | 1967 | 15 min

REŽIJA: Želimir Žilnik

DISTRIBUCIJA: Žilnik produkcija i
distribucija

Dokumentarni film snimljen u selima u okolini Novog Sada: Bukovcu, Krčedinu i Futogu. Kamera fokusira mlade ljude u njihovom slobodnom vremenu – u vinskim podrumima, na zabavama, po seoskim ulicama, u kafićima. Učesnici su duhoviti i energični mladići i djevojke, vesele se, ali bi željeli biti negdje drugdje.

NEZAPOSLENI LJUDI

DOKUMENTARNI

YU | 1968 | 13 min

REŽIJA: Želimir Žilnik

DISTRIBUCIJA: Žilnik produkcija i distribucija

Serijski portreti ljudi koji su ostali bez posla u vrijeme provođenja privredne reforme koja je trebala uspostaviti tržišnu ekonomiju u Jugoslaviji. U intervjuima učesnici govore o nedoumicama i konfuzijama jer su od socijalizma očekivali veću socijalnu sigurnost. Prijavljuju se za odlazak na rad u Njemačku s kojom je država tih mjeseci potpisala sporazum o preuzimanju radne snage. Film je osvojio glavnu nagradu u Oberhausenu.

LIPANJSKA GIBANJA

DOKUMENTARNI

YU | 1969 | 10 min

REŽIJA: Želimir Žilnik

DISTRIBUCIJA: Žilnik produkcija i distribucija

Film bilježi studentske demonstracije u Beogradu u lipnju 1968. godine. Snimljen je većim dijelom u dvorištu Kapetan Mišinog zdanja (zgrada Filozofskog fakulteta), gdje su danonoćno održavani studentski zborovi na kojima su sudjelovali umjetnici solidarizirajući se sa studentima.

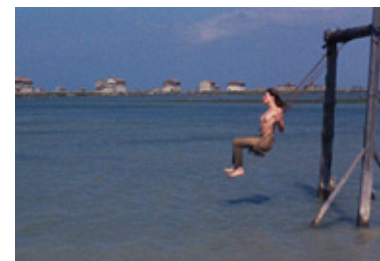
GRATINIRANI MOZAK PUPILIJE FERKEVERK

EKSPERIMENTALNI

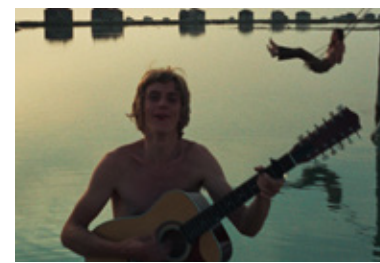
YU | 1970 | 10 min

REŽIJA: Karpo Aćimović Godina

DISTRIBUCIJA: Slovenski filmski centar, Slovenska kinoteka

Drugi profesionalni uradak Karpa Godine eksperimentalni je glazbeni film sastavljen od niza tabloa u kojem članovi kazališne trupe Pupilija Ferkeverk u plićaku pored ljujačke izvodi specifičan umjetnički performans, a možda i samo tripa pred kamerama. Poema o slobodi bivanja i izražavanja upakirana u psihodelični filmski dragulj.

CRNI FILM

DOKUMENTARNI

YU | 1971 | 14 min

REŽIJA: Želimir Žilnik

DISTRIBUCIJA: Žilnik produkcija i distribucija

Jedne noći Žilnik na ulicama Novog Sada skuplja nekoliko beskućnika i dovodi ih u svoj stan. Dok oni uživaju u gostoprimstvu njegove porodice, autor pokušava „riješiti problem beskućnika“ noseći sa sobom filmsku kameru kao svjedoka. Naziv filma direktna je referenca na politički progon autora označenih etiketom crnog talasa zbog navodno iskrivljenog prikazivanja socijalističke stvarnosti.

O LJUBAVNIM VEŠTINAMA ILI FILM SA 14441 KVADRATOM

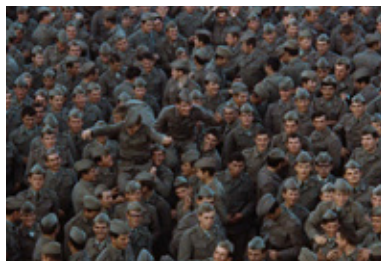
DOKUMENTARNI, EKSPERIMENTALNI

YU | 1972 | 10 min

REŽIJA: Karpo Acimović Godina

DISTRIBUCIJA: Slovenski filmski centar,
Slovenska kinoteka

Za vrijeme služenja vojnog roka Karpo Godina na raspolaganje je dobio 20.000 vojnika, 60 tenkova i 20 aviona kako bi snimio propagandni film jugoslavenskoj armiji. No snimio je duhovito, satirično djelo o suživotu vojnog garnizona i obližnjeg sela s nekoliko tisuća djevojaka, koje manevre moćne vojske svodi na dekorativnu koreografiju u epskom pejzažu, a glazbom braće Vranešević dovodi u pitanje njihovu muškost. Godina je jedva izbjegao zatvor, a film je morao ukrasti iz vojske kako ne bi bio uništen.

IMPRESSUM

IZDAVAČ

Centar za kulturu i film
Augusta Cesarca
Ilica 227, 10000 Zagreb

RAVNATELJICA

Maja Jurić Ivoš

VODITELJ FILMSKIH

PROGRAMA, TEKSTOVI
Mario Kozina

DIZAJN

Studio Šesnić&Turković
Klara Zaher

TISKARA

Kerschoffset

NAKLADA

600

ZA DALJNJE ČITANJE

Greg DeCuir Jr.: *Jugoslavenski crni tlas. Politički film od 1963. do 1972. u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji*. Filmski centar Srbije, Beograd, 2011.

Ranko Munitić: *207 festivalskih dana u Puli 1954/1978*. Festival jugoslavenskog igranog filma, Pula, 1978.

Veljko Radosavljević: *Sjaj crnog. Prilog za bolje razumevanje jednog razdoblja srpske kinematografije*. Filmski centar Srbije, Beograd, 2019.

Bogdan Tirnanić: *Crni talas*. Filmski centar Srbije, Beograd, 2008.

HVALA

Karpo Aćimović Godina

Aleksandar Erdeljanović (Jugoslavenska kinoteka)

Slavoljub Gnjatović (Delta video)

Nerina Kocjančič, Jaka Strnad (Slovenski filmski centar)

Ženja Leiler Kos, Ivan Nedoh (Slovenska kinoteka)

Sarita Matijević Žilnik

Jurij Meden

Dušica Parezanović

Vjeran Pavlinić (Hrvatska kinoteka)

Tomislav Stojanović, Tina Tišljar (Eclectica)

Ines Tanović (Filmski centar Sarajevo)

Croatian
Audiovisual
Centre
Hrvatski audiovizualni centar

medijski pokrovitelji:

